

Odrzucenie praw Stwórcy i relacje homoseksualne w Rz 1,26-27

The Rejection of the Creator's Laws and Homosexual Relations in Rom 1:26-27

MARCIN KOWALSKI

Katolicki Uniwersytet Jana Pawła II w Lublinie
xmkowal@kul.pl, ORCID: 0000-0002-8732-6868

Streszczenie: Autor analizuje Pawłową wypowiedź na temat homoseksualizmu, zawartą w Rz 1,26-27. Ukazuje ją najpierw na tle argumentacji apostoła w Rz 1–4, zarysowuje strukturę Rz 1,18–32, po czym dokonuje analizy najważniejszych pojęć związanych z grzechem natury homoseksualnej, pojawiających się w Rz 1,22–32. Następnie prezentuje współczesne interpretacje Rz 1,26–27, których przedstawiciele dekonstruują lub odrzucają Pawłową krytykę postaw homoseksualnych. Ich pozycje zostają podzielone na trzy kategorie: argumenty z pozycji współczesnej psychologii i starożytnych praktyk homoseksualnych, argumenty z rozumienia natury u Pawła oraz argumenty z kontekstu retoryczno-literackiego Rz 1,18–32. Autor krytycznie ustosunkowuje się do wymienionych argumentów, wskazując na ich anachroniczność, błędne zawężenie kontekstu argumentacyjnego apostoła, nieuprawnione zrównanie pojęcia natury z normą kulturową oraz zlekceważenie uniwersalistycznego charakteru Pawłowego dyskursu w Rz 1,18–32.

Słowa kluczowe: Rz 1,26–27, homoseksualizm, prawo naturalne, argumentacja Pawła

Abstract: The author analyzes the Pauline pronouncement on homosexuality in Rom 1:26–27. He first places it in the context of the apostle's arguments in Rom 1–4, outlines the structure of Rom 1:18–32, and examines the most important terms related to homosexual behavior in Rom 1:22–32. Subsequently, the author presents contemporary interpretations of Rom 1:26–27 which deconstruct or reject the Pauline critique of homosexual acts. They are divided into three basic categories: arguments from the position of modern psychology and ancient homosexual practices, arguments based on Paul's understanding of nature, and arguments stemming from the rhetorical-literary context of Rom 1:18–32. The author critically examines these arguments, pointing to their anachronisms, limited reading of the apostle's argumentative context, unsubstantiated overlapping of the concept of nature and cultural norm, and disregard of the universalistic character of the Pauline discourse in Rom 1:18–32.

Keywords: Rom 1:26–27, homosexuality, natural law, Paul's argumentation

Co sądził Paweł o relacjach homoseksualnych i dlaczego jest to ważne dla współczesnego czytelnika?¹ Na pytanie to można odpowiedzieć na kilka sposobów, rozpoczynając od jego drugiej części. Paweł to apostoł, który pozostawił po sobie najwię-

¹ Niektórzy autorzy w swoich opracowaniach odchodzą od określenia „homoseksualny” na rzecz „hom erotyczny”, posługując się tym pojęciem jako bardziej adekwatnym do opisanego starożytnych jedнопłciowych relacji seksualnych. Pozwala ono – według nich – na uwzględnienie także relacji między kobietami,

cej materiału dotyczącego etyki seksualnej. W swej zasadniczej części mieści się on w 1 Kor 5–7, gdzie wzmiankuje się kazirodztwo, rozwiązłość i prostytucję oraz akty homoseksualne (1 Kor 6,9), a także wyraźnie potwierdza się nierozzerwalność więzi małżeńskiej (1 Kor 7,10-11). Nauczanie apostoła na setki lat, a nawet na tysiąclecia ukształtowało chrześcijańskie myślenie o tych kwestiach. Do jakiego stopnia pozostaje ono normatywne dla nas? Czy etyka seksualna wczesnochrześcijańskich wspólnot pokrywa się z naszym myśleniem i wiedzą na temat seksualności, uwzględniając rozróżnienie między orientacją płciową i aktami płciowymi? To ważne, ale nie jedyne pytania, jakie rodzą się przed czytelnikiem listów apostoła. Paweł pisze o aktach homoseksualnych w Rz 1,26-27, 1 Kor 6,9-10 oraz 1 Tm 1,8-10, za każdym razem w tonie krytycznym. Jakiego typu związki krytykuje jednak apostoł? Czy chodzi mu o wszelkiego rodzaju relacje homoseksualne, czy też tylko o te, które cechowało wykorzystywanie drugiego, związane z prostytucją, pederastią i niewolnictwem? W niniejszym artykule przeanalizujemy najpierw sam fragment z Listu do Rzymian, w którym pojawia się najdłuższa i najobficiej uargumentowana krytyka aktów homoseksualnych. Następnie oddamy głos współczesnym interpretatorom – którzy starają się złagodzić lub zgoda odrzucić negatywną ocenę tychże aktów – umieszczając ich w dialogu z innymi komentatorami Pawła. Ogrom bibliografii i publikacji związanych z tą kwestią pozwala tylko na dość zwięzłe odniesienie do tej ważnej i dyskutowanej współcześnie kwestii, która w środowisku polskim zaistniała na razie w stopniu śladowym². Ufajmy, że będzie to impuls i przyczynek do dalszej debaty i kolejnych publikacji.

1. Kontekst i zawartość Pawłowej wypowiedzi na temat żeńskich i męskich relacji homoseksualnych w Rz 1,26-27

Najobszerniejszy i najważniejszy, sądząc po poświęconej mu uwadze, tekst Pawła traktujący o relacjach homoseksualnych odnajdujemy w pierwszym rozdziale Listu do Rzymian. Pośród wielu grzechów ściągających na świat gniew Boży apostoł wymienia także żeńskie i męskie związki homoseksualne (Rz 1,26-27). Pytania zadawane w tym kontekście dotyczą przede wszystkim tego, co rozumie Paweł przez homoseksualizm, jakie jego rodzaje praktykowane w starożytności potępia i czy mają

które wydają się znikać w relacjach homoseksualnych. Zob. Brooten, *Love Between Women*, 8–9. Podejście takie stwarza jednak wrażenie, że autorzy biblijni, w tym Paweł, nie mówią o związkach homoseksualnych w naszym ich rozumieniu, krytykując raczej ich starożytne aberracje. Dla uniknięcia takiego wrażenia w opracowaniu tym pozostaniemy przy określeniu „homoseksualny” z przekonaniem, że teksty Pawła mogą być odniesione także do współczesnych form homoseksualizmu.

² Zob. np. Ślawik – Ślawik, „Homoseksualizm problemem Kościoła?”, 9–70; Nalewaj, „Nie będziesz obcował z mężczyzną”, 199–212.

one coś wspólnego ze współczesnym homoseksualizmem. Co ma na myśli apostoł, kiedy stwierdza, że homoseksualizm jest „przeciwny naturze”? Umiejscowienie relacji homoseksualnych między innymi grzechami, podporządkowanie ich tematuwi usprawiedliwienia i powiązanie z myślą żydowską każą się także pytać o wagę i oryginalność Pawłowych argumentów w tej kwestii. Odpowiadając na te pytania, przyjrzymy się najpierw argumentacji Pawła w Rz 1,18-32, a następnie dokonamy przeglądu współczesnych interpretacji tego fragmentu.

Pośrodku sekcji opisującej objawienie się gniewu Bożego nad grzeszną ludzkością czytamy:

Dlatego wydał ich Bóg na pastwę haniebnych namiętności, mianowicie ich kobiety zamieniły współzycie zgodne z naturą na przeciwne naturze. Podobnie też i mężczyźni, porzuciwszy naturalne współzycie z kobietą, zapalali nawzajem żądzą ku sobie, mężczyźni z mężczyznami uprawiając bezwstyd i otrzymując sami w sobie zapłatę należną za ich błąd (Rz 1,26-27)³.

Relatywnie krótka, bo zawierająca tylko dwa wersy wzmianka o postawach natury homoseksualnej to jeden z argumentów (*pisteis*) sekcji, która zaczyna się tezą pomocniczą w wersecie 18: gniew Boży objawia się z nieba przeciw wszelkiej bezbożności i nieprawości, która nakłada prawdzie pęta⁴. Paweł wcześniej (Rz 1,16-17) postawił tezę, mówiącą o tym, że Ewangelia jest mocą Bożą dla zbawienia wszystkich bez wyjątku, Żydów i Greków, ponieważ w niej objawia się działająca przez wiarę sprawiedliwość Boża. Przejście od mocy Bożej i zbawienia w Rz 1,16-17 do gniewu Bożego w Rz 1,18 może wydawać się gwałtowne i niezrozumiałe, ale w ten sposób apostoł zamierza dowieść uniwersalnego charakteru zbawienia, które przychodzi przez wiarę w Chrystusa. Nie wspominając na razie samego Zbawcy, Paweł rozpoczyna od zarysowania dramatycznej sytuacji całej ludzkości, która potrzebuje Bożej interwencji. Wszyscy bez wyjątku znajdują się w mocy grzechu i zasługują na potępienie⁵.

To właśnie oznacza obraz gniewu Bożego, od którego Paweł rozpoczyna swą argumentację w Rz 1,18. Trzy kolejne wersy (ww. 19–21) to pierwszy argument rozwijający tezę pomocniczą z wersetu 18: przyczyną gniewu Bożego jest fakt nierozpoznania Tego, który objawił się człowiekowi w dziele stworzenia. Ludzkość nie

³ Tłumaczenie własne na podstawie NA28 i BT 5.

⁴ Na temat gniewu Bożego w Rz 1–3 zob. Bornkamm, „The Revelation of God’s Wrath (Romans 1–3)”, 47–70; Eckstein, „Denn Gottes Zorn wird von Himmel her offenbar werden”, 74–89; Kowalski, „Apokaliptyczny gniew Boga”, 203–249.

⁵ Na temat *dispositio* retorycznej Rz 1–3 oraz roli Rz 1,18–32 zob. Aletti, *God’s Justice in Romans*, 61–91; Kowalski, „Problem Bożej sprawiedliwości”, 104. Zob. także Wuellner, „Paul’s Rhetoric of Argumentation in Romans”, 330–351; Tobin, „Controversy and Continuity in Romans 1:18–3:20”, 298–318; Porter, „Romans 1.18–32”, 210–228.

oddala Stwórcy czci, co Paweł diagnozuje jako znikczemnienie umysłu i zaćmienie ludzkiego serca (w. 21). Apostoł wprowadza tu temat odrzucenia Boga Stworzyciela, kluczowy dla argumentacji w Rz 1,18-32. Spójną budowę pierwszego argumentu Rz 1,19-21 potwierdza słownictwo związane z przymiotami Bożymi w wersecie 20 oraz tematyka poznania Boga (γνωστός, γινώσκω) i inkluzja w postaci spójnika διότι w wersecach 19 i 21. Dalej w swojej argumentacji Paweł, zestawiając ze sobą działanie ludzkie i Bożą odpowiedź, będzie opisywał Stwórcę „wydającego” grzeszną ludzkość na pastwę jej grzechów. Kluczową rolę, strukturyzującą argumentację apostoła w Rz 1,22-32, odgrywa czasownik παραδίδωμι, który pozwala podzielić cały fragment na następujące części⁶:

ww. 22-24

(oni): Podając się za mądrych stali się głupimi i **zamienili** (ἤλλαξαν) chwałę niezniszczalnego Boga na podobizny i obrazy śmiertelnego człowieka, ptaków, czworonożnych zwierząt i płazów (w. 23)

(On): wydał ich (παρέδωκεν) poprzez pożądania ich serc na łup nieczystości (w. 24)

ww. 25-27

(oni): Prawdę Bożą **zamienili** (μετήλλαξαν) w kłamstwo i stworzeniu oddawali cześć (w. 25)

(On): wydał ich (παρέδωκεν) na pastwę haniebnych namiętności (ww. 26-27)

ww. 28-31

(oni): nie uznali (οὐκ ἔδοκίμασαν) za słuszne zachować prawdziwe poznanie Boga (w. 28a)

(On): wydał ich (παρέδωκεν) na pastwę na nic niezdatnego rozumu (w. 28b)

Jak zwracają na to uwagę komentatorzy, czasownik παραδίδωμι z dynamizującym go przymiotem εις oznacza wydanie kogoś organom sądowym w celu wymierzenia kary⁷. Paweł opisuje nim suwerenny wyrok Boga, który wtrąca ludzkość do więzienia własnych win, pozwalając jej doświadczyć ich skutków⁸.

Bunt przeciw Stwórcy ma fatalne konsekwencje dla człowieka, obraca się przeciw niemu i prowadzi do zbezczeszczenia ludzkiego ciała (ww. 22-24). Ci, którzy oddają się bałwochwalczemu kultowi stworzenia, ubóstwiający ludzi i zwierzęta, padają

⁶ Na temat struktury badanej perykopy zob. Klostermann, „Die adäquate Vergeltung in Röm 1.22-31”, 1-6; Jeremias, „Zu Rm 1:22-32”, 119-121; Popkes, „Zum Aufbau und Charakter von Römer 1:18-32”, 490-501; Dunn, *Romans*, I, 53; Fitzmyer, *Romans*, 276; Moo, *The Epistle to the Romans*, 96; Jewett – Kotansky, *Romans*, 149; Longenecker, *The Epistle to the Romans*, 192-193; Himbaza – Schenker – Edart, *The Bible on the Question of Homosexuality*, 86-87; Lucas, „Reorienting the Structural Paradigm”, 121-141.

⁷ Jewett – Kotansky, *Romans*, 166-167.

⁸ Por. Moo, *The Epistle to the Romans*, 110-111.

najpierw łupem własnych pożądań (ἐπιθυμία) oraz nieczystości (ἀκαθαρσία)⁹. Rzeczownik ἐπιθυμία według Jamesa D.G. Dunna oznacza tu pożądania kojarzone ze zwierzęcym apetytem, żądze cielesne¹⁰. Terminy ἀκαθαρσία / ἀκάθαρτος („nieczystość, nieczysty”) pojawiają się z kolei często w Księdze Kapłańskiej, gdzie opisuje się nimi rytualny stan zaciągany przez dotknięcie czegoś nieczystego (Kpł 5,2-3; 7,20-21; 17,15), kategorie zwierząt, których spożywania się zabrania (Kpł 11,4-8.24-33; 20,25), stan powodowany wyciekami z ciała (Kpł 12; 15), chorobami (Kpł 13-14), grzech kazirodztwa (Kpł 20,21), ale także nieczystość w ogólnym sensie grzechu Izraela, który bezcześci przybytek (Kpł 16,16.19)¹¹. Nieczystość wiąże się z pogańskimi kultami (2 Krn 29,16; 1 Mch 4,43) oraz grzechami pogan, których Izrael nie może naśladować (Ezd 6,21; 9,11; 1 Mch 1,48). Księga Przysłów (LXX) łączy z nieczystością różne rodzaje grzechów natury społecznej i moralnej, stwierdzając, że budzą one odrazę u Boga¹². Nieczystość pojawia się także jako synonim grzechu w tekstach prorockich, zawierając w sobie szeroką gamę wykroczeń związanych z bałwochwalstwem, formalizmem religijnym i zdradą Boga Przymierza¹³. W Ewangeliach terminy ἀκαθαρσία / ἀκάθαρτος służą opisaniu przede wszystkim duchów nieczystych, a w jednym przypadku ogólnie grzechów faryzeuszy (Mt 23,27)¹⁴. Wreszcie u Pawła nieczystość odnosi się zasadniczo do grzechów natury cielesnej, ale także do nieszczerości (1 Tes 2,3), stanu przeciwnego świętości (1 Kor 7,14; 1 Tes 4,7) i wszystkiego, co wiąże się z pogańskim stylem życia (2 Kor 6,17)¹⁵. Terminem tym opisuje się to, co wyklucza wspólnotę z Bogiem, ale także z drugim człowiekiem¹⁶.

W interesującym nas Rz 1,24 Paweł odnosi się do nieczystości pojmowanej jako grzech natury seksualnej, którego przedmiot nie zostaje na razie precyzyjnie określony. Apostoł wskazuje na jego skutek, którym jest zbezczeszczenie ludzkiego ciała. Czasownik ἀτιμάζω, którego używa tu Paweł, może w Starym Testamencie oznaczać zniewagę, w sensie wykroczenia niewolnicy przeciw pani (Rdz 16,4-5), brak szacunku dziecka wobec ojca lub matki¹⁷, pogardę wobec kogoś¹⁸, hańbę, jaką ściąga na siebie człowiek przez swoje grzechy (Syr 10,29; 22,5), czy też Boga unizają-

⁹ Na temat idolatrycznej czci oddawanej zwierzętom, której importowane z Egiptu wpływy zaznaczają się w Rzymie, o teriomorficznych wyobrażeniach bóstw zob. Jewett – Kotansky, *Romans*, 162 z odniesieniem do archeologii i autorów starożytnych.

¹⁰ Dunn, *Romans*, I, 62, z odniesieniem do Rz 6,12; 7,7-8; 13,14; Ga 5,16.24; Kol 3,5; 1 Tes 4,5; Ef 2,3; 4,22.

¹¹ W znaczeniu nieczystości rytualnej termin pojawia się także w przeważającej mierze w Księdze Liczb: 5,2; 9,6-7.10; 19,7.8.10.11.13.14-17.19-22.

¹² Prz 3,32; 6,16; 16,5; 17,15; 20,10; 21,15; 24,9. Podobnie Hi 15,16; Mdr 2,16.

¹³ Oz 8,13; Mi 2,10; Na 3,6; Iz 6,5; 64,5; Ez 9,9; 22,5.15; 24,11.14; 36,17.26.29; 39,24.

¹⁴ Mt 10,1; 12,43; Mk 1,23.26-27; 3,11.30; 5,2.8.13; 6,7; 7,25; 9,25; Łk 4,33.36; 6,18; 8,29; 9,42; 11,24.

¹⁵ Rz 1,24; 6,19; 2 Kor 12,21; Ga 5,19; Ef 4,19; 5,3.5; Kol 3,5. Zob. także podobne odniesienie do grzechów natury seksualnej w 1 Hen 10,11; *TestJud* 14-15; *TestJóz* 4,6.

¹⁶ Hauck, „ἀκάθαρτος κτλ.”, 428.

¹⁷ Pwt 27,16; Prz 19,26; 30,17; Syr 3,3; Mi 7,6.

¹⁸ 1 Sm 10,27; 17,42; Pz 14,2.21; 22,22; Syr 8,6; 10,23.

cego grzesznika¹⁹. W Nowym Testamencie opisuje się nim zniewagę, jakiej doznają Boży wysłannicy (Mk 12,4; Łk 20,11), Syn (J 8,49), apostołowie (Dz 5,41), ubodzy (Jk 2,6) czy sam Bóg (Rz 2,23).

Użycie w Rz 1,24 słownictwa powiązanego z kategorią honoru i wstydu sugeruje związek między brakiem oddania czci Bogu (Rz 1,21.23) i brakiem szacunku wobec własnego ciała (Rz 1,24). Podkreśla także godność i podmiotowość ludzkiego ciała, co wyróżnia Pawła zarówno w stosunku do świata grecko-rzymskiego, jak i żydowskiego. Stoicy uważali ciało za drugorzędny dodatek do duszy, która była siedzibą boskości, za mieszaninę krwi, kości i żył²⁰. Z kolei w Qumran postrzegane ono było jako z natury kruche i obarczone grzechem. Człowiek to według esseńczyków stworzenie powstałe z gliny i wody, pełne wstydu i nieczystości, piec nieprawości i konstrukcja grzechu, którą rządzi zdeprawowany duch²¹. Dla Pawła ciało to nie tylko rzeczywistość stworzona, ale także odkupiona przez Chrystusa (Rz 8,3) oraz zamieszkiwana i uświęcana przez Ducha (Rz 8,9-11; 1 Kor 3,16; 6,19; 2 Kor 6,16). Z kontekstu teologii naturalnej, który dominuje w Rz 1,19-25, można wywnioskować, że godność ludzkiego ciała wynika według apostoła ze stwórczego aktu Boga – jest ono jego dziełem i darem. W pierwszym rozdziale Listu do Rzymian pozostajemy na bardzo szerokiej płaszczyźnie dzieła stworzenia, odnoszącego się do całej ludzkości. Będący Bożym tworem człowiek, dopuszczając się z innymi (ἐν αὐτοῖς) nieczystości, pozbawia swoje ciało i samego siebie godności (Rz 1,24).

Paweł rozwija dalej swą myśl w wersety 25-27, doprecyzowując, że nieczystość i bezczeszczenie ciała polegają w szczególny sposób na grzechach natury seksualnej. Apostoł opisuje tu kobiety oraz mężczyzn oddających się relacjom homoseksualnym. Ich zachowanie interpretuje znów jako skutek zamiany prawdy Bożej w kłamstwo oraz oddawanie boskiej czci (σεβάζομαι) i służenie (λατρεύω) stworzeniom, zamiast Bogu (Rz 1,25). Grecki termin σεβάζομαι jest charakterystyczny dla kultu imperialnego i czci oddawanej cesarom. W całej Biblii pojawia się tylko tutaj – u Pawła – i oznacza ubóstwienie stworzenia, przyjmujące także wymiar kulturowy, na który wskazuje czasownik λατρεύω²². Skutkuje to wydaniem kobiet w moc haniebnych żądź (πάθη ἀτιμίας), sprawiających, że współżycie zgodne z naturą zostaje w ich przypadku zastąpione współżyciem nienaturalnym (παρὰ φύσιν) (Rz 1,26).

W Rz 1,26 apostoł odnosi się najpierw do relacji typu lesbijskiego. Paralela z Rz 1,27, gdzie mowa jest o męskich relacjach homoseksualnych, wyklucza in-

¹⁹ Iz 5,15; 16,14; 23,9.

²⁰ Epiktet, *Diatr* 2.8.1-2; Marek Aureliusz, *Med.* 2.2. Zob. także Martin, *The Corinthian Body*, 115–117; Long, „Soul and Body in Stoicism”, 249.

²¹ IQH^a 5,30-33; 9,23-25. Zob. także Hyatt, „View of Man in the Qumran ‘Hodayot’”, 278–284; Lichtenberger, *Studien zum Menschenbild in Texten der Qumrangemeinde*; Maston, *Divine and Human Agency in Second Temple Judaism and Paul*, 81–94, zwł. 87–94.

²² Foerster, „σεβάζομαι”, 172–173; Jewett – Kotansky, *Romans*, 170–171. Zob. *Ep. Arist.* 139, gdzie czasownikiem σεβόμεν opisuje się cześć, jaką Izrael oddaje swojemu Bogu.

terpretację wersetu 26 jako odnoszącego się do nienaturalnych stosunków między mężczyzną i kobietą²³. Paweł rozpoczyna od relacji lesbijskich, których szkodliwość i moralne zepsucie powszechnie piętnowała kultura grecko-rzymska²⁴. Następnie w Rz 1,27 przechodzi do relacji homoseksualnych, dla których w świecie antycznym istniała większa tolerancja²⁵. Wyrażenie *ὁμοίως*, jakim rozpoczyna się w. 27, sugeruje już jednak, że ujmuje on męski homoseksualizm w tej samej perspektywie, co związki między kobietami – jest on także przeciwny naturze²⁶. Paweł, podobnie jak w swoich innych listach, jest tu konsekwentnie egalitarny, formułując w ten sam sposób wymagania wobec kobiet i mężczyzn i nie pozwalając tym drugim na rozwią-
złość seksualną, na którą przyzwalała im kultura antyczna²⁷. Postępowanie mężczyzn porzucających „naturalne współżycie” (*φυσικὴν χρησιν*) z kobietami to takie samo wykroczenie przeciw prawom Stwórcy jak relacje seksualne między kobietami.

Opisowi męskich związków homoseksualnych Paweł poświęca nawet więcej miejsca i przedstawia je w znacznie bardziej krytycznym świetle niż związki między kobietami²⁸. Opisywani przez apostoła mężczyźni „płoną” (*ἐκκαίω*) „pożądaniem” (*ὄρεξις*) ku sobie nawzajem²⁹. Pierwszy termin *ἐκκαίω*, którego tu używa, w ST często opisuje rozpalający się gniew Boży³⁰, szerzące się kłamstwo i kłótnie³¹ czy żądzę rozwią-
złego, którą niełatwo zgasić (Syr 23,17). Drugi z rzeczowników – *ὄρεξις* – oznacza „pragnienie”, „pożądanie”, „ochotę”, „chęć”³². W LXX określa się nim fizyczny apetyt (Mdr 16,2.3), nad którym powinien panować ludzki rozum (4 Mch 1,33.35), chęć, pragnienie (Mdr 14,2; 15,5) czy prowadzącą do zguby niepohamowaną namiętność (Syr 18,30; 23,6). W Syr 23,6 wierzący modli się o to, aby nie panował nad nim „apetyt” brzucha ani relacje cielesne, aby Bóg nie oddał go w moc nienasyconej, bezwstydnej biologicznej duszy (*psyche*)³³. W NT zarówno *ἐκκαίω*, jaki i *ὄρεξις* pojawiają się tylko u Pawła w Rz 1,27, opisując przypominające płomień, szerzące się żądze, nad

²³ Innego zdania są: Miller, „The Practices of Romans 1:26”, 1–11; Stowasser, „Homosexualität und Bibel”, 516; Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27”, 201. Zob. dyskusję z tezami Jamesa E. Millera w: Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 297–299.

²⁴ Na ten temat zob. Brooten, *Love Between Women*, 6–7, 29–186 plus s. 9, przyp. 15 i bibliografia (363–372).

²⁵ Jewett – Kotansky, *Romans*, 178; Hallett, „Roman Attitudes toward Sex”, 1265–1278.

²⁶ Brooten, *Love Between Women*, 253–255.

²⁷ Zob. Ga 3,28; 1 Kor 7,2–5.10–11.12–13.

²⁸ Na temat języka, którego używa tu Paweł, zob. Jewett – Kotansky, *Romans*, 178–179.

²⁹ Na temat tych obrazów związanych w literaturze starożytnej ze szkodliwymi i nieuporządkowanymi pa-
sjami zob. Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27”, 207–215.

³⁰ Lb 11,1.3; Pwt 29,19; 32,22; 2 Sm 24,1; 2 Krl 22,13.17; Ps 2,12; 78,5; 88,47; 105,18; Jr 4,4.

³¹ Prz 6,19; 14, 5.25; 19,9; Syr 28,8–12.

³² LSJ, „ὄρεξις”, 1247.

³³ Na temat apetytu kojarzonego z erosem zob. Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27”, 213.

którymi nie panują mężczyźni. Obraz ten bardzo mocno uderza w honor mężczyzny, którego kardynalną cnotą jest zdolność do panowania nad sobą³⁴.

Dalej apostoł stwierdza, że mężczyźni uprawiają ze sobą „bezwstyd” (ἀσχημοσύνη), którym to terminem opisuje się w Biblii nagość³⁵, współżycie kazirodce i stosunki uprawiane w okresie nieczystości (Kpł 18; 20) oraz grzechy wywołujące odrazę, jak pijaństwo (Syr 26,8; 30,13). Męskie akty homoseksualne to dla Pawła odpychający grzech, za który mężczyźni w swoich własnych ciałach otrzymują karę (ἀντιμισθία) związaną ze swoją deprawacją (πλάνη). Greckie πλάνη, które przetłumaczyć można jako „błąd, odejście od właściwej drogi”, uderza być może jako kontrastująco łagodne wobec tego, co Paweł pisał wcześniej o postawach natury homoseksualnej, ale w NT często opisuje się nim występki przeciw wierze i prawom Boga, które prowadzą człowieka do zguby³⁶. Terminem tym określa się związane ze sprzeniewierzeniem się wierze oszustwo (Mt 27,64; Jud 11), fałsz (Ef 4,14; 1 J 4,6), błąd (1 Tes 2,3), kłamstwo (2 Tes 2,11), błędną drogę prowadzącą do śmierci (Jk 5,20), błędną drogę związaną z żądzami cielesnymi i rozpustą (2 P 2,18) oraz błędy związane z brakiem szacunku dla Bożych praw, prowadzące do upadku (2 P 3,17). Zapłata, jaką otrzymują dopuszczający się takich aktów, dokonuje się w ich własnych ciałach: mogą to być same stosunki, jakie uprawiają, lub oczekująca ich kara wieczna³⁷.

Przewinienia natury seksualnej to nie jedyne przewinienia, które wspomina Paweł w Rz 1,19-32. W dalszej części nieuznanie Stwórcy skutkuje całą litanią wykroczeń ludzkości, obejmującą nieprawość, przewrotność, chciwość, zabójstwo, pychę oraz brak litości (ww. 28-31)³⁸. Związki homoseksualne między kobietami i mężczyznami zostają zatem umieszczone w perspektywie ogólnego zepsucia rodzaju ludzkiego, ale z jakiegoś powodu wyróżnia się je jednak w Rz 1,26-27. Próbując wyjaśnić ich obecność, Joseph A. Fitzmyer zaczyna od hipotezy wskazującej na obecność tych grzechów w Koryncie, gdzie Paweł komponuje swój List do Rzymian, ale opowiada się ostatecznie za ścisłym związkiem, jaki apostoł dostrzega między idolatrią – odrzuceniem stwórczych praw Bożych – i homoseksualizmem³⁹. Według Roberta Jewetta wyszczególnienie przez Pawła postaw natury homoseksualnej mogło być to podyk-

34 Zob. Dunn, *Romans*, I, 74; Jewett – Kotansky, *Romans*, 179; Osiek – Pouya, „Constructions of Gender in the Roman Imperial World”, 45–46. Więcej na temat kategorii honoru i wstydu w opisie relacji homoseksualnych w Rz 1,26-27 zob. w: M. Kowalski, „Honor i wstyd, prawo naturalne oraz Pisma”, 223–254.

35 Wj 20,26; 22,26; 28,42; Oz 2,11; Lm 1,8; Ez 16,8; Ap 16,15.

36 Moo, *The Epistle to the Romans*, 116; Cranfield, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, 127.

37 Dunn, *Romans*, I, 65; Fitzmyer, *Romans*, 288; Cranfield, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, 126–127. Joseph A. Fitzmyer mówi o zapłacie w postaci dewiacji przeżywanej w ciele na podobieństwo *lex talionis* z Mdr 11,16 – człowiek karany jest tym, czym sam zgrzeszył. Podobnie Stasiak, *List do Rzymian*, 155. O karze wiecznej zob. Wibbing, *Die Tugend- und Lasterkataloge*, 117; Schrenk, „δικαίωμα”, 221; Michel, *Der Brief an die Römer*, 108.

38 Na temat obecnego tutaj katalogu grzechów, jego związku z podobnymi tekstami grecko-rzymskimi i żydowskimi zob. Fitzmyer, *Romans*, 274–275.

39 Fitzmyer, *Romans*, 275–276.

towane faktem, że w starożytności niewolnicy wykorzystywani byli do zaspokajania potrzeb seksualnych swoich panów. Seneka stwierdza: „poddać się nierządowi jest przestępstwem dla wolnego, koniecznością dla niewolnika, obowiązkiem dla wyzwolénca”⁴⁰. Niewolnicy, definiowani jako należący do domostwa przedmiot i pozbawieni godności oraz praw ludzkich, byli powszechnie zmuszani przez swoich panów do świadczenia różnego rodzaju usług seksualnych. Stanowili oni równocześnie ważną część wspólnot chrześcijańskich i zapewne z radością przyjmowali potępienie stosunków homoseksualnych jako obronę własnej godności⁴¹.

Trzeba jednak stwierdzić, że praktykowany w starożytności proceder seksualnego wykorzystywania niewolników nie wystarcza do uzasadnienia krytyki Pawła wyrażonej w Rz 1,26-27. Argumentacja apostoła dotyczy tu także relacji seksualnych podejmowanych w sposób wolny między kobietami i mężczyznami. Paweł nie odnosi się precyzyjnie do żadnych grup społecznych czy zjawiska prostytucji i wykorzystywania seksualnego, mówiąc bardzo ogólnie o żeńskich i męskich aktach natury homoseksualnej. Umieszczenie ich w kontekście teologii stworzenia implikuje, że wszystkie one stanowiły według niego jawne zaprzeczenie prawom Stwórcy. Akty te są destrukcyjne dla samego człowieka i dla wspólnoty ludzkiej, o czym świadczy także powiązanie ich z grzechami natury społecznej w Rz 1,29-31. Takie powiązanie znajdujemy zresztą u innych autorów grecko-rzymskich i żydowskich, krytykujących żądę i rozwiązłość jako prowadzące do rozkładu społeczeństwa⁴². Jednostkę retoryczną Rz 1,19-32 zamyka stwierdzenie o śmierci, na jaką zasługują ci, którzy dopuszczają się wymienionych wyżej grzechów lub je tolerują (Rz 1,32). Choć komentatorzy widzą tu przede wszystkim odniesienie do historii Adama z Księgi Rodzaju i umierania, które jest konsekwencją grzechu, wydaje się to być zbyt ograniczona perspektywa⁴³. W samym rajskim epizodzie dotyka pierwszych rodziców śmierć, która ma także charakter duchowy i polega na odłączeniu się od Boga, co implikuje śmierć wieczną. W dalszej części Listu do Rzymian, odwołując się do historii Adama, apostoł będzie mówił o eschatologicznej mocy śmierci związanej z grzechem i prowadzącej do wiecznego potępienia⁴⁴. Wydaje się zatem, że kara, o jakiej mowa w Rz 1,27, znajduje swoje wzmocnienie w Rz 1,32, gdzie mówi się o śmierci wiecznej⁴⁵.

⁴⁰ Seneka Starszy, *Contr.* 4,10: „in pudicitia in ingenio crimen est, in servo necessitas, in liberto officium”.

⁴¹ Jewett – Kotansky, *Romans*, 181.

⁴² Na temat pożądania przebijającego ze starożytnych opisów relacji typu lesbijskiego zob. Brooten, *Love Between Women*, 29–186. Na temat wad i zepsucia towarzyszącego mężczyznom uprawiającym homoseksualizm zob. Platon, *Leg.* 836D-E; Dio Chryzostom, *Or.* 7.133–139, 149–152; Seneka Młodszy, *Ep.* 122.7–9; Filon, *Abr.* 133–136; *Spec.* 3.37–39; *Contempl.* 60; *Sib. Or.* 3.184–190; *Ep. Arist.* 152.

⁴³ W ten sposób między innymi Dunn, *Romans*, I, 69–70.

⁴⁴ Rz 5,10.12.14.17.21; 6,16.21.23; 7,5.10.13.24; 8,2.6.

⁴⁵ Strecker, „Homosexualität in biblischer Sicht”, 134.

Słowa Pawła brzmią bardzo twardo. Gdzie podział się głosiciel Ewangelii łaski i zbawienia zapowiedzianego w Rz 1,16-17? Znając przebieg argumentacji apostoła w Rz 1-4, na który to temat napisano już bardzo wiele, wiemy, że wychodzi ona od powszechnego zepsucia ludzkości i ciężącego nad nią gniewu Bożego (Rdz 1,18-32), aby przez kryteria Bożego sądu (Rz 2) i dowód z Pisma (Rz 3,10-18) dojść do konieczności zbawienia wszystkich w Chrystusie (Rz 3,21-26)⁴⁶. Powszechnemu zepsuciu człowieka odpowiada równie powszechna droga usprawiedliwienia przez wiarę w Syna, którą Bóg otwiera dla każdego bez wyjątku, najpierw Żyda, a potem Greka. Chrystus będzie punktem dojścia Pawłowej argumentacji, a konieczność Jego ofiary ilustruje szerzący się w ludzkim świecie grzech (Rz 1,19-32). Składają się nań także relacje natury homoseksualnej, które według apostoła wiążą się ściśle z zakwestionowaniem Bożego porządku stworzenia i pozycji Boga jako Stwórcy. Wynikają one z ubóstwienia świata stworzonego i obracają się przeciw człowiekowi, skutkując zbezczeszczeniem ludzkiego ciała (Rz 1,24). Nie wszyscy historycy i egzegeci zgadzają się z taką lekturą Rz 1,26-27. W dalszej części przedstawimy interpretacje, jakie podaje się dla wciąż budzącej kontrowersję i żywe zainteresowanie Pawłowej argumentacji na temat homoseksualizmu, zawartej w analizowanym przez nas fragmencie.

2. Interpretacje Pawłowej krytyki relacji homoseksualnych w Rz 1,26-27

W dominującej długo, bo do pierwszej połowy XX w., tradycji słowa apostoła zawarte w Rz 1,26-27 interpretowano jako zdecydowaną krytykę męskich i żeńskich relacji homoseksualnych. W XX w. zaczęły się jednak coraz częściej pojawiać głosy, próbujące zmienić dominującą w nauczaniu protestanckim i katolickim wykładnię Pawłowych tekstów na temat homoseksualizmu. Oto zasadnicze argumenty wysuwane za tym, że w Rz 1,26-27 apostoł nie potępia relacji homoseksualnych we współczesnym znaczeniu tego słowa lub że stanowią one marginalną część jego argumentacji w Liście do Rzymian⁴⁷:

- 1) *Argument z pozycji współczesnej psychologii i starożytnych praktyk homoseksualnych*: Paweł nie rozróżnia między orientacją seksualną a aktami homoseksualnymi, nie zna także tzw. homoseksualizmu esencjalnego, uznawanego za wrodzony i nieodwracalny. Apostoł jest przeciwny niekierzanemu i niemoralnemu pożądaniu i wykorzystywaniu drugiego, które miało miejsce w starożytnych relacjach

⁴⁶ Aletti, *God's Justice in Romans*, 62-65; Kowalski, „Apokaliptyczny gniew Boga”, 232-233.

⁴⁷ Na temat różnych interpretacji i kontr-interpretacji Rz 1,26-27 zob. Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 120-123; Via - Gagnon, *Homosexuality and the Bible*, 74-75; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 20-25; Himbaza - Schenker - Edart, *The Bible on the Question of Homosexuality*, 81-82.

homoseksualnych w kontekście pederastii i prostytucji⁴⁸. Z krytyki Pawła można także wykluczyć relacje typu lesbijskiego, ponieważ te nie charakteryzowały się wymienionymi powyżej patologiami⁴⁹.

- 2) *Argument z rozumienia „natury” (1)*: Paweł jest przeciw homoseksualizmowi niezgodnemu z „naturą”. Krytykuje heteroseksualistów, którzy dla przyjemności i z pożądania, wykorzystując innych, angażują się w „nienaturalne” dla nich praktyki homoseksualne. Nie ma nic przeciw kochającym i odpowiedzialnym relacjom homoseksualnym, które praktykowane są zgodnie z właściwą im „naturą”⁵⁰.
- 3) *Argument z rozumienia „natury” (2)*: Paweł sprzeciwia się relacjom homoseksualnym jako zwyczajowi kulturowemu. Mówiąc, że są one „przeciwnie naturze”, ma w istocie na myśli hellenistyczno-żydowskie normy kulturowe, jak w 1 Kor 11,14⁵¹.
- 4) *Argument z kontekstu retoryczno-literackiego (1)*: Paweł występuje przeciw homoseksualizmowi połączonemu z idolatrią, nie ma nic przeciw relacjom homoseksualnym jako takim⁵².
- 5) *Argument z kontekstu retoryczno-literackiego (2)*: Słowa na temat homoseksualizmu powinno się pojmować w aspekcie kulturowym, nie moralnym. Paweł, krytykując homoseksualizm, używa słownictwa związanego z nieczystością (Rz 1,24)⁵³.
- 6) *Argument z kontekstu retoryczno-literackiego (3)*: Rz 1,26-27 to zaledwie część argumentacji Pawła na temat usprawiedliwienia w Chrystusie, nie powinno

⁴⁸ Por. Bailey, *Homosexuality and the Western Christian Tradition*, 38, 157; Furnish, *The Moral Teaching of Paul*, 81; Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, 116–118, 121–122; Wink, „Homosexuality and the Bible”, 36; Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27”, 197–222; Kalin, „Romans 1:26–27 and Homosexuality”, 432; Rogers, *Jesus, the Bible, and Homosexuality*, 74.

⁴⁹ Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27”, 201; Rogers, *Jesus, the Bible, and Homosexuality*, 75.

⁵⁰ Prócz wspomnianego wyżej Derricka S. Baileya (*Homosexuality and the Western Christian Tradition*) zob. Jones, *Toward a Christian Understanding of the Homosexual*, 70; Woods, *Another Kind of Love*, 104–106; Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 109, 112–113, 117. John Boswell wyprowadza tę interpretację z argumentacji Pawła, gdzie poganie są oskarżani o nierozpoznanie Boga, gwałcąc w ten sposób swoje naturalne możliwości. W podobny sposób heteroseksualiści sprzeniewierzają się swojej naturze, angażując się w relacje homoseksualne. Autor nie bierze tu pod uwagę argumentacji Pawła, który przedstawia nieuznanie Boga przez pogan nie jako analogię, ale jako przyczynę zachowań homoseksualnych. Zob. także Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, 128–129; MacNeill, *The Church and the Homosexual*, 52–53; Myers – Scanzoni, *What God Has Joined Together?*, 98–100; Nissinen – Stjerna, *Homoeroticism in the Biblical World*, 109, 111, 113.

⁵¹ Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 110–112; Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, 116–117; MacNeill, *The Church and the Homosexual*, 52–53; W. Stegemann, „Paul and the Sexual Mentality of His World”, 164–165. Zob. opinię Margaret Davies („New Testament Ethics and Ours”, 315–331), która interpretując Pisma żydowskie, na jakich opiera się Paweł, odrzucając homoseksualizm jako praktycznie nieobowiązującą już normę kulturową.

⁵² Rogers, *Jesus, the Bible, and Homosexuality*, 76.

⁵³ Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, 109–118; Countryman, *Dirt, Greed, and Sex*, 110–117.

przywiązywać się do tego tekstu zbyt wiele wagi⁵⁴. Lista grzechów w Rz 1,19-32 wydaje się być zapożyczeniem z literatury żydowskiej, co dodatkowo sugeruje jej nieoryginalny charakter i małe znaczenie⁵⁵. Wreszcie o marginalnym znaczeniu występujących tu relacji homoseksualnych decyduje umieszczenie ich między innymi grzechami⁵⁶.

Czy rzeczywiście Rz 1,26-27 nie zawiera krytyki homoseksualizmu w naszym współczesnym rozumieniu tego zjawiska? Czy do wersów tych nie powinniśmy przywiązywać dziś zbyt wielkiej wagi? Pozytywna odpowiedź na oba te pytania generuje argumenty o różnej wadze i naturze. Można w nich dostrzec mieszkankę pozycji współczesnej psychologii i historycznych danych dotyczących starożytnych postaw homoseksualnych. Dwa argumenty dotyczą Pawłowego pojmowania „natury”, zaś trzy pozostałe kontekstu retoryczno-literackiego argumentacji apostoła. Przyjrzymy się im, starając się zwięźle odpowiedzieć na każdy z nich.

Ad. 1. Paweł nie zna wrodzonego homoseksualizmu i nie potępia go. Krytykuje akty homoseksualne, w których krzywdzi się i wykorzystuje innych, jak pederastia i prostytucja

Zacznijmy od argumentu ze współczesnej psychologii, który łączy się z historyczną lekturą relacji homoseksualnych. Czy Paweł nie zna różnicy między skłonnością a aktem, między homoseksualizmem wrodzonym, bądź wykształconym jako trwały, a tym praktykowanym z własnego wyboru czy pod wpływem innych czynników? Wielu badaczy oponuje przeciw takiemu stwierdzeniu, zwracając uwagę na różne rodzaje homoseksualizmu praktykowanego w czasach Pawła⁵⁷. Jeśli nawet jednak uznamy, że apostoł zetknął się w swoim środowisku z tymi, którzy uprawiali relacje homoseksualne powodowani autentycznym pociąganiem seksualnym, rozróżnienie na homoseksualizm konstruktywistyczny i esencjalny pociąga za sobą szereg problemów. Po pierwsze esencjalizm sugeruje determinizm biologiczny zachowań typu homoseksualnego, na co trudno znaleźć dowody naukowe i z czym sami przedstawiciele grupy LGBT nie chcą się godzić, podkreślając konstrukcję społeczną zachowań homoseksualnych i związaną z nią kwestię wyboru orientacji płciowej⁵⁸. Po drugie, twierdzenie, że Paweł nie jest świadomy istnienia orientacji seksualnych, które są konstruktem współczesnym, jest anachronizmem i w żaden sposób nie pomaga nam

54 Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 108–109; Lance, „The Bible and Homosexuality”, 148; Nissinen – Stjerna, *Homoeroticism in the Biblical World*, 111–113.

55 Nissinen – Stjerna, *Homoeroticism in the Biblical World*, 105.

56 W ten sposób np. Kalin, „Romans 1:26–27 and Homosexuality”, 431–432.

57 Zob. Bahnsen, *Homosexuality*, 50; Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 130–131; Soards, *Scripture and Homosexuality*, 48; Wold, *Out of Order*, 185–186; Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians*, 452; White –Niell, *The Same Sex Controversy*, 99, 128, 129; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 22.

58 Na ten temat zob. Szczur, „Homoseksualność, ale która?”, 191–206.

zrozumieć jego myśli⁵⁹. Gdybyśmy koniecznie chcieli poszukiwać deterministycznego odpowiednika relacji homoseksualnych w starożytności, można by sięgnąć do starożytnych dzieł astronomicznych, w których to konstelacje gwiazd i planet decydują o inklinacji płciowej jednostki⁶⁰. Nie zmienia to jednak faktu, że Paweł do dzieł tych i zawartych w nim idei w żaden sposób nie nawiązuje.

Pozostając przy starożytnych obrazach związanych z relacjami homoseksualnymi, czy apostoł może potępiać tylko te z nich, w których używa się bądź krzywdzi drugiego: pederastię, prostytutkę, czy wykorzystywanie niewolników? Tego typu zawężenie znaczeniowe nie ma żadnych podstaw w argumentacji Pawła⁶¹. Apostoł, używając bardzo ogólnego słownictwa, wskazuje generalnie na wszelkiego rodzaju akty homoseksualne jako destrukcyjne i grzeszne, ponieważ są one sprzeczne z porządkiem stworzenia. Paweł mówi po prostu o kobietach (θήλειαι) zamieniających życie zgodne z naturą na przeciwne jej (τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν) (Rz 1,26) oraz mężczyznach (οἱ ἄρσενες) porzucających naturalne współżycie z kobietami (τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας) i uprawiających między sobą (ἄρσενες ἐν ἄρσενιν) bezwstyd (Rz 1,27). W podobnie generalny sposób, ze względu na ich zepsucie i niezdolność do dawania życia, potępiają relacje homoseksualne Platon, Filon Aleksandryjski, Józef Flawiusz, Pseudo-Focylides, autor Księgi Mądrości, *Listu Arysteasa*, *Testamentu Neftalego* czy *Wyroczni Sybillińskich*⁶². U Pawła brak także rozróżnienia na pasywnych i aktywnych partnerów relacji homoseksualnych, które spotyka się w źródłach starożytnych⁶³. Pasywni homoseksualiści, określani między innymi łacińskimi terminami *cinaedus*, *pathicus*, *exoletus*, *concupinus*, *mollis*, *effeminatus*, *morbosus*, *impudicus*, byli powszechnym obiektem szyderstw, krytyki oraz różnego rodzaju sankcji jako zaprzeczający wzorom męskości, czyniący z siebie kobiety i zdradzający swą naturę⁶⁴. Odniesień do nich nie znajdujemy w argumentacji Pawła. Apostoł żył w czasach, w których praktykowano homoseksualizm w całej gamie różnych kontekstów: pederastia związana z edukacją, relacjami patron–klient

⁵⁹ Brooten, *Love Between Women*, 242–244; Nissinen – Stjerna, *Homoeroticism in the Biblical World*, 109.

⁶⁰ Na ten temat zob. Brooten, *Love Between Women*, 115–142.

⁶¹ Zob. Wright, „Homosexuals or Prostitutes?”, 141–144; Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 121; DeYoung, „The Meaning of ‘Nature’ in Romans 1”, 439–440; Smith, „Ancient Bisexuality and the Interpretation of Romans 1:26–27”, 245–246; Schreiner, *Romans*, 96–97; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 22; Via – Gagnon, *Homosexuality and the Bible*, 81; Longenecker, *The Epistle to the Romans*, 218–219.

⁶² Platon, *Leg.* 636C; 838E–839A; 841D–E; Plutarch, *Amat.* 751C; Filon, *Abr.* 135–137; Józef Flawiusz, *Ap.* 2.273–275; Ps-Focylides, 3.190–191; Mdr 14,26; *TestNeft* 3.4–5; *Ep. Arist.* 152; *Sib. Or.* 3.184–186.

⁶³ Na temat rozróżnienia zob. przede wszystkim Richlin, „Not Before Homosexuality”, 523–573. Zob. także Dover, *Greek homosexuality*, 100–109; Halperin, *One Hundred Years of Homosexuality*, 22–24, 30–38, 47–48, 97, 130–134; Winkler, *The Constraints of Desire*, 11, 37, 45–70; Brooten, *Love Between Women*, 1–2; Williams, *Roman Homosexuality*, xiv, 17–19, 31–50, 145–148.

⁶⁴ Zob. Richlin, „Not Before Homosexuality”, 530–531, 533–534; Williams, *Roman Homosexuality*, 191–216. Terminy miały oczywiście swoje greckie odpowiedniki, z których Paweł mógłby skorzystać.

bę z rozwiązłością, prostytutka czy trwałe relacje między dorosłymi⁶⁵. Dla opisu tychże rodzajów homoseksualizmu, jak np. pederastia czy pasywny homoseksualizm, apostoł dysponował słownictwem technicznym, którego użyłby, gdyby chodziło mu o te zjawiska⁶⁶. Użycie bardzo ogólnej terminologii sugeruje, że Paweł w Rz 1,26-27 potępia wszelkie rodzaje homoseksualizmu.

Mówienie o tym, że apostoł nie potępia kochających się i pełnych wzajemności relacji homoseksualnych, także nie ma pokrycia w tekście. Wprost przeciwnie, Paweł wydaje się nawiązywać do wzajemności, mówiąc w Rz 1,27 o relacjach podejmowanych „między mężczyznami” (ἄρσενες ἐν ἄρσειν), w których płoną oni ku sobie pożądaniem, nie krzywdzą się pod przymusem⁶⁷. Wynika stąd, że wszelkie relacje homoseksualne, czy to oparte na wykorzystywaniu drugiego, czy też na uczuciach i potencjalnym wzajemnym szacunku, według apostoła noszą w sobie piętno sprzeczności z prawem Bożym i porządkiem stworzenia⁶⁸. Ta właśnie sprzeczność, nie grecki aspekt żądzy i braku samokontroli, jest głównym punktem argumentacji Pawła. David E. Fredrickson nie ma racji skupiając się na Pawłowej krytyce braku samoopanowania i łącząc jego myśl ze środowiskiem stoickim, a przy tym odłączając ją od żydowskiej teologii stworzenia⁶⁹. Apostoł, podobnie jak inni autorzy hellenistyczni, opisuje relacje homoseksualne jako rozwiązłe i umieszcza je w towarzystwie innych grzechów. Nie krytykuje on jednak braku wstrzemięźliwości w życiu seksualnym ogólnie – choć mógł to zrobić – ale podeptanie praw Bożych, które stoją u podstaw rozwiązłości i homoseksualizmu.

Odnosząc się do argumentu postulującego wyłączenie z krytyki Pawła relacji lesbijskich, jako tych, w których nie wykorzystuje się drugiego, znów trzeba stwierdzić, że nie ma on żadnych podstaw tekstualnych. W Rz 1,26 Paweł *explicite* kwalifikuje żeński homoseksualizm jako „przeciwny naturze”⁷⁰. Relacje lesbijskie dodatkowo jeszcze nie były tolerowane w patriarchalnej kulturze grecko-rzymskiej, która widziała w nich rozwiązłość, zbytnią emancypację kobiet i zagrożenie dla pozycji mężczyzny⁷¹. Paweł na pewno nie jest zwolennikiem wywracania istniejącego ładu społecznego, ale nie walczy także o prawa mężczyzn w kulturze patriarchalnej. W innych miejscach jego myśl charakteryzuje się wręcz partnerskim ujęciem roli kobiety i mężczyzny (zob. 1 Kor 7,3-5) oraz naciskiem na komplementarność ról płciowych

⁶⁵ Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 130–131.

⁶⁶ Köstenberger – Jones – Akin, *God, Marriage, and Family*, 217.

⁶⁷ DeYoung, „The Meaning of ‘Nature’ in Romans 1”, 440 Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 25.

⁶⁸ Hays, „Relations Natural and Unnatural”, 192–194; Malick, „The Condemnation of Homosexuality in Romans 1:26-27”, 335. Podobnie Schmidt, *Straight & Narrow?*; Soards, *Scripture and Homosexuality*; Schreiner, *Romans*, 96; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 25.

⁶⁹ Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24-27”, 198, przyp. 3, 198–199, 207–215, 222.

⁷⁰ Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 25.

⁷¹ Brooten, *Love Between Women*, 359–362.

(1 Kor 11,2-16)⁷². W argumentacji apostoła relacje między kobietami są wyraźnie połączone z rozumowaniem dotyczącym męskiego homoseksualizmu (zob. „podobnie też” [ὁμοίως τε καὶ] łączące wersety 26 i 27). Wykładnia dla jednych i dla drugich jest taka sama – ich odrzucenie wynika z prawa natury zapisanego w dziele stworzenia. Ponieważ związki między kobietami nie wiązały się raczej ze szczególnym wykorzystywaniem drugiej osoby, ich krytyka ostatecznie pozwala pogrzebać stwierdzenie, że Paweł w Rz 1,27 sprzeciwia się tylko niesprawiedliwym relacjom homoseksualnym⁷³.

Ad. 2-3. Paweł przeciwstawia się relacjom homoseksualnym praktykowanym przez heteroseksualistów i zrównuje naturę z normą kulturową.

Dwa kolejne argumenty przeciw Pawłowemu potępieniu homoseksualizmu opierają się na rozumieniu „natury” przez apostoła⁷⁴. W pierwszym rzędzie nie oznacza ona tego, co jednostka arbitralnie uznaje za naturalne dla siebie⁷⁵. Takie określenie „naturalności” wiąże się z poruszoną już powyżej kwestią orientacji seksualnych i pytaniem, czy są one obiektywnie konstytuowane czynnikami niezależnymi od człowieka, czy też wybierane przez jednostkę. Jeśli przyjmiemy esencjalny charakter homoseksualizmu, wówczas oznacza to, że Paweł w Rz 1,26-27 potępia heteroseksualistów angażujących się z pożądania w związki typu homoseksualnego. Czyniliby to oni wbrew swojej naturze, która z kolei wręcz nakazywałaby osobom homoseksualnym łączenie się z podobnymi sobie. Takie zdefiniowanie homoseksualizmu pozostaje problematyczne z punktu widzenia współczesnej nauki, która nie jest w stanie precyzyjnie określić determinujących go czynników. Jeśli z kolei przyjmiemy, że ma on charakter konstytutywny, oznacza to, że „natura” u Pawła opierałaby się na arbitralnym stwierdzeniu tego, co naturalne dla jednostki lub grupy osób, co nie ma nic wspólnego z jej ujęciem w Rz 1,26-27, gdzie podkreśla się Boże prawa. Rozstrzygającym argumentem jest fakt, że apostoł w swojej argumentacji nie rozróżnia, jak chciałby John Boswell, między aktami homoseksualnymi podejmowanymi przez homoseksualistów a tymi podejmowanymi przez heteroseksualistów. Takiego rozróżnienia, związanego ze współczesną ideą orientacji seksualnych, a zatem anachronicznego dla Pawła, nie znajdziemy ani w Rz 1,26-27, ani nigdzie indziej w literaturze

⁷² Himbaza – Schenker – Edart, *The Bible on the Question of Homosexuality*, 96–97.

⁷³ Byrne, *Romans*, 76; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 25.

⁷⁴ Na ten temat zob. Hays, „Relations Natural and Unnatural”, zwł. 196–202; Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 126–129; DeYoung, „The Meaning of ‘Nature’ in Romans 1”, 429–441; Brooten, *Love Between Women*, 267–280; Ward, „Why Unnatural?”, 263–284; Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 254–270; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 23–24; Kowalski, „Honor i wstyd, prawo naturalne oraz Pisma”, 223–254.

⁷⁵ Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 24.

starożytnej⁷⁶. U apostoła znika ono wobec faktu, że naturalne jest tylko to, co zawarte w Bożym planie stworzenia⁷⁷.

Po drugie „natury” w Rz 1,26-27 nie da się sprowadzić do konwencji kulturowej, czyli tego, co aktualnie obowiązujące w społeczeństwie czasów apostoła⁷⁸. W ten sposób pojęcie natury w tekstach antycznych dotyczących relacji homoseksualnych odczytuje na przykład John J. Winkler, widząc w niej jedynie odniesienie do normy kulturowej⁷⁹. Naturę do kwestii kulturowej w Rz 1,26-27 sprowadza także Wolfgang Stegemann, sugerujący, że Paweł oponuje nie tylko przeciw złemu wyborowi obiektu zainteresowania seksualnego, ale także przeciw zacieraniu właściwych dla kultury antycznej atrybutów płciowości związanych z aktywną rolą mężczyzn i pasywną kobiet⁸⁰. Wspomniany już Boswell sugeruje z kolei, że Paweł w Rz 1,26-27 nie może mieć na myśli „prawa naturalnego” jako uniwersalnego prawa obowiązującego ludzkość, ponieważ ta koncepcja rodzi się wiele wieków później⁸¹. Według autora φύσις u apostoła nie ma też znamienia moralnego i będąc nacechowana etnicznie, odnosi się zasadniczo do charakteru człowieka lub grupy osób⁸².

Anachroniczność pojęcia prawa naturalnego i jego nieobecność u Pawła są nie do utrzymania, ponieważ – jak argumentuje Brooten – elementy składowe tej koncepcji są znane i funkcjonują już w czasach Pawła⁸³. Starożytni, mówiąc o naturze człowieka w kontekście relacji płciowych, łączą ją ze stworzeniem i wolą bogów, przypisują jej celowość i boski, związany z przekazywaniem życia zamysł⁸⁴. Relacje homoseksualne idą nie tylko pod prąd antycznej kulturze (szczególnie w przypadku mężczyzn przyjmujących pasywne, kobiece role płciowe); przeczą one także boskiej logice, tkwiącej w świecie stworzonym, która wiąże rozróżnienie na płęć męską i żeńską z prokreacją⁸⁵. Także z tej perspektywy nie da się wybronić stwierdzenia, że Pawłowi w Rz 1,26-27 nie zależy na rozróżnieniu płciowym, ale jedynie na krytyce wykorzystywania drugiego, jak twierdzi Fredrickson⁸⁶. Rozróżnienie płciowe funk-

⁷⁶ Hays, „Relations Natural and Unnatural”, 200.

⁷⁷ Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 129 z przyp. 50 i odniesieniem do wielu innych autorów z lat 70–80. XX w.

⁷⁸ Schreiner, *Romans*, 95.

⁷⁹ Winkler, *The Constraints of Desire*, 17–43.

⁸⁰ Stegemann, „Paul and the Sexual Mentality of His World”, 164–165.

⁸¹ Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 110.

⁸² Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, 110–111. Podobnie naturę jako kulturę rozumieją u Pawła: Martin, „Heterosexism and the Interpretation of Romans 1:18–32”, 348–349; Stegemann, „Paul and the Sexual Mentality of His World”, 165.

⁸³ Brooten, *Love Between Women*, 217, 267–271.

⁸⁴ Zob. Platon, *Tim.* 91A–D; *Leg.* 838E; Owidiusz, *Matam.* 9,758; Ps-Lukian, *Am.* 19; Filon, *Abr.* 136–137; *TestNefit* 3,4–5; Józef Flawiusz, *Ap.* 2.199; Ps-Focylides, 175–176.

⁸⁵ Na temat troski o prokreację, jako jednej z wielu motywacji tkwiących u podstaw praw Księgi Kapłańskiej oraz myśli autorów grecko-rzymskich i żydowskich, zob. Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 132–134, 164–169.

⁸⁶ Fredrickson, „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27”, 201–204.

cjonuje powszechnie w kulturze starożytnej, stanowiąc również podstawę kodu kulturowego, odróżniającego kobiety i mężczyzn między innymi ubiorem, zwyczajami, cnotami i rolami społecznymi⁸⁷. Sprowadzenie płciowości jedynie do normy kulturowej i zatarcie wagi rozróżnienia na płęć męską i żeńską, widoczne ostatnio w studiach nad starożytnym homoseksualizmem, jako bezpodstawne krytykuje słusznie Amy Richlin⁸⁸.

O tym, że Paweł w Liście do Rzymian może odwoływać się do składowych koncepcji prawa naturalnego, świadczy kilka faktów: 1) przeświadczenie apostoła o poznawalności Boga z dzieła stworzenia, wspólne kulturze grecko-rzymskiej i pismom żydowskim (Rz 1,20); 2) znajomość wyroków Bożych (δικαίωμα τοῦ θεοῦ), właściwa zarówno poganom, jak i Żydom (Rz 1,32); oraz 3) wzmianka o poganach, którzy zachowują Prawo, nie znając go, przez swe moralne życie (Rz 2,14-15)⁸⁹. Sugeruje to, że dla apostoła „natura” nie ma zwykłej rangi zwyczaju, ale prawa Bożego o charakterze uniwersalnym, aplikowalnego do całej ludzkości⁹⁰. Pawłowe zastosowanie koncepcji prawa naturalnego jest w Rz 1,19-32 jak najbardziej zrozumiałe i wiąże się z uniwersalnym charakterem jego argumentacji, która wszystkich bez wyjątku, Żydów i pogan, ma przekonać o zepsuciu gatunku ludzkiego i konieczności przyjścia Mesjasza. Z tego punktu widzenia nic nie nadaje się do tego lepiej jak właśnie prawo naturalne⁹¹. O tym, że czytanie Pawła w świetle prawa naturalnego nie jest anachronizmem, przekonują także ojcowie i pisarze Kościoła, jak Orygenes czy Tertulian, którzy również dostrzegali u apostoła odniesienie do *lex naturae*⁹².

W Pawłowej argumentacji Rz 1,19-32 „natura” wiąże się zatem z Bożym porządkiem stworzenia, ale także z właściwym dla człowieka rozróżnieniem na płęć męską i żeńską⁹³. Mówiąc w Rz 1,26-27 o relacjach homoseksualnych jako sprzecznych z naturą, apostoł krytykuje w nich lekceważenie Bożych praw zapisanych w dziele stworzenia. Jeśli Bóg stworzył ten świat i można w nim rozpoznać Jego obecność (Rz 1,20) oraz porządek (Rz 1,32), to przekraczanie go w relacjach homoseksualnych jest w istocie wystąpieniem przeciw Stwórcy. Brak uznania go wiąże się także z brakiem uznania ustanowionego przez niego rozróżnienia płci i naturalnego związku męzczyzny i kobiety⁹⁴. Punktem odniesienia dla Pawła nie jest tu po prostu świat zwierzęcy, w którym – jak argumentowali starożytni – nie ma miejsca na zachowania

⁸⁷ Brooten, *Love Between Women*, 274–280; Ward, „Why Unnatural?”, 278.

⁸⁸ Richlin, „Not Before Homosexuality”, 526–527.

⁸⁹ Brooten, *Love Between Women*, 268.

⁹⁰ Moo, *The Epistle to the Romans*, 114–115.

⁹¹ Brooten, *Love Between Women*, 271 plus przyp. 12 na temat bibliografii związanej z koncepcją prawa naturalnego i jej aplikacją w Biblii.

⁹² Brooten, *Love Between Women*, 267, 268, przyp. 1.

⁹³ Brooten, *Love Between Women*, 272–280.

⁹⁴ Dunn, *Romans*, I, 64, 74; Byrne, *Romans*, 77; Fitzmyer, *Romans*, 286; Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 24.

homoseksualne⁹⁵. Świat zwierzęcy to tylko niedoskonałe, bo skażone grzechem, odbicie Bożego zamysłu i logiki stworzenia. Jest on także nieadekwatny – jako niższy od poziomu ludzkiego sposobu egzystowania stworzeń – do argumentacji Pawła.

Źródłem odkrywającym godność i tożsamość człowieka, a równocześnie potwierdzającym binarność płci, jest dla apostoła Objawienie zawarte w Księdze Rodzaju⁹⁶. W Rdz 1,27-28 opisuje się stworzenie mężczyzny i kobiety jako uczynionych na obraz i podobieństwo Boże, różnych z punktu widzenia płciowości i dzięki temu zdolnych do przekazywania życia. Zależności między narracją zawartą w Rdz 1,27-28 i Rz 1,26-27 obejmują słownictwo związane z mężczyzną i kobietą (ἄρσσην i θήλυς) oraz stworzeniem ptaków powietrznych i istot pełzających (Rdz 1,28). W Rz 1,23 człowiek, czcząc je, porzuca swego Stwórcę, co w konsekwencji prowadzi do przekroczenia jego kolejnych praw, dotyczących rozróżnienia między płciami (Rz 1,26-27). Apostoł w swoim rozumieniu natury idzie za Księgą Rodzaju, ale także za autorami hellenistyczno-żydowskimi⁹⁷. Roy B. Ward wskazuje na kilka kluczowych podobieństw między Pawłem a Platonem, Filonem i Pseudo-Focylidesem: wszyscy oni opierają się męskim i żeńskim relacjom homoseksualnym, opisują je jako nienaturalne (παρά φύσιν), łączą je z pożądaniem (ηδονή lub πάθος/πάθη), wiążą z dziełem stworzenia, a także używają pojęć ἄρσσην i θήλυς. Chociaż apostoł wprost nie stwierdza, że związki homoseksualne są przeciwne naturze, ponieważ uniemożliwiają przekazywanie życia, można to wydedukować z jego *milieu* kulturowego, z podobnego do autorów hellenistycznych kontekstu argumentacyjnego i z użycia θήλεια, opisującego kobietę w jej roli matki i karmicielki⁹⁸. Według Margaret Davies i Martina Stowassera powiązanie płciowości z prokreacją jest co prawda możliwe do wydedukowania z kontekstu Rz 1,26-27, ale problematyczne, ponieważ sprowadza płęć męską i żeńską do roli prokreacyjnej, czyniąc Pawła przedstawicielem przestarzałych już dziś poglądów⁹⁹. To podejście autorów wyraźnie zawęża stosunek apostoła do płciowości pojmowanej jedynie prokreacyjnie, podczas gdy w 1 Kor 7,4-5 wskazuje on jej wagę dla budowania wspólnoty małżeńskiej¹⁰⁰. Davies i Stowasser wydają się też odrywać seksualność od prokreacji, co jest znakiem charakterystycznym kultury naszych czasów¹⁰¹. Zdradza to także hermeneutykę autorów, w której kryterium weryfi-

⁹⁵ Na ten temat zob. Platon, *Leg.* 636C; Plutarch, *Mor.* 990D; Owidiusz, *Metam.* 9.731–34; Ps-Lukian, *Am.* 22; Ps-Focylides, 190–191. Kontra Brooten, *Love Between Women*, 274.

⁹⁶ Na temat wagi Księgi Rodzaju w argumentacji Pawła w Rz 1,26-27 zob. Kowalski, „Honor i wstyd, prawo naturalne oraz Pisma”, 223–254.

⁹⁷ Hays, „Relations Natural and Unnatural”, 192–194; DeYoung, „The Meaning of ‘Nature’ in Romans 1”, 439; Springett, *Homosexuality in History and the Scriptures*, 127; Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 288–292.

⁹⁸ Ward, „Why Unnatural?”, 277.

⁹⁹ Davies, „New Testament Ethics and Ours”, 320–330; Stowasser, „Homosexualität und Bibel”, 518–520.

¹⁰⁰ Zob. także Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 272–273.

¹⁰¹ Zob. Stowasser, „Homosexualität und Bibel”, 522–523.

kującym prawdę stwierdzeń apostoła nie jest szeroki kontekst biblijny ani objawienie Boże, ale współczesna wizja ról płciowych.

Ad.4-6. Argumentacja Pawła dotycząca homoseksualizmu ma ograniczone pole odniesienia: dotyczy idolatrii, ma charakter kultyczny, nie moralny, i pełni marginalną rolę w Liście do Rzymian

Trzy kolejne argumenty wysuwane za tezę, że w Rz 1,26-27 Paweł nie odrzuca relacji homoseksualnych, dotyczą kontekstu retoryczno-literackiego analizowanego rozdziału. Postulują one wąskie rozumienie homoseksualizmu, ograniczone tu tylko do idolatrii, interpretację kultyczną, nie moralną tegoż zjawiska, oraz marginalny czy nieoryginalny charakter Rz 1,26-27 w argumentacji Pawła, a co za tym idzie potrzebę zrelatywizowania homoseksualizmu, traktowanego tu jak każdy inny grzech.

Jak stwierdziliśmy już po wielokroć, argumentacja Pawła w Rz 1,19-32 ma charakter uniwersalny, zatem nie da się jej także zawęzić do potępienia homoseksualizmu związanego jedynie z idolatrią¹⁰². Wspólnym mianownikiem dla wylania się gniewu Bożego, opisywanego w Rz 1,18-32, jest odrzucenie Boga Stwórcy i jego praw (Rz 1,23.25). Język, jakim posługuje się Paweł w Rz 1,20.26-27, ma nie tylko kultyczne, ale i filozoficzne konotacje, co zostało dostatecznie wykazane przez komentatorów¹⁰³. Akty homoseksualne są sprzeczne z rozumem i z boskim *logosem* porządkującym stworzony świat. Na podstawie Tory Bóg nie mógłby przecież sędzić pogan. Upadają tu argumenty mówiące o marginalnym i typowo żydowskim charakterze tej sekcji¹⁰⁴. Ma ona za zadanie dotrzeć zarówno do pogańskich, jak i żydowskich odbiorców apostoła¹⁰⁵. Relacje homoseksualne, podobnie jak grzechy opisane w Rz 1,29-31, są efektem idolatrii w szerokim sensie tego słowa, rozumianego jako odrzucenia praw Bożych (Rz 1,25). Kontekst Rz 1,26-27 nie ogranicza się także do wąskiego kultycznego rozumienia idolatrii, jest głęboko uniwersalny, powiązany z prawem naturalnym i teologią stworzenia. W konsekwencji Paweł nie krytykuje tu tylko mężczyzn, którzy bałwochwalczo czczą pogańskich bogów, ale relacje homoseksualne, które – jeśli się im poddać – odrzucają Boga jako Stwórcę i Pana stworzonego świata, dyktując własne prawa w obszarze etyki seksualnej¹⁰⁶.

¹⁰² Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 284–289.

¹⁰³ Dunn, *Romans*, I, 57; Fitzmyer, *Romans*, 280; Byrne, *Romans*, 73; Himbaza – Schenker – Edart, *The Bible on the Question of Homosexuality*, 89; Kowalski, „Apokaliptyczny gniew Boga”, 223–230.

¹⁰⁴ Na temat uniwersalnego charakteru argumentacji Pawła, adresowanej także do współczesnych materialistów, zob. Moo, *The Epistle to the Romans*, 98.

¹⁰⁵ Zasadniczo komentatorzy mówią o Pawle argumentującym w Rz 1,18-32 bardziej z perspektywy żydowskiej i krytykującym grzechy pogan. Widać to szczególnie w potępieniu idolatrii oraz homoseksualizmu, które odrzucało także żydowskie Prawo. Jednakże idolatria to także grzech Izraela (Ps 105,20; Jr 2,11 [LXX]), a lista wykroczeń zawarta w Rz 1,29-31 z powodzeniem może odnosić się do wszystkich, zarówno Żydów, jak i pogan. Zob. Aletti, *God's Justice in Romans*, 69–71; Kowalski, „Apokaliptyczny gniew Boga”, 231.

¹⁰⁶ Himbaza – Schenker – Edart, *The Bible on the Question of Homosexuality*, 89–92.

W tym samym sensie nie można także zawęzić argumentacji na temat homoseksualizmu w Rz 1,26-27 do aspektu kultycznego – oderwanego od moralności – tylko dlatego że pojawia się tu słownictwo związane z nieczystością¹⁰⁷. Brooten wyraźnie wskazuje na fakt, że aspekt kultyczny i moralny są ze sobą ściśle związane w Księdze Kapłańskiej i pozostają takie także u Pawła¹⁰⁸. Nieczystość (ἀκαθαρσία) także w innych tekstach Starego Testamentu posiada silny aspekt moralny, podobnie jak u Pawła, gdzie łączy się z bezprawiem (Rz 6,9), rozwiązłością (Ef 4,19) i nierządem (Ef 5,3). Terminem tym opisuje się grzeszne czyny rodzące się z ciała (Ga 5,19.20) i wykluczające udział człowieka w królestwie Bożym (Ga 5,21; 1 Tes 4,7)¹⁰⁹. Potępienie grzechów natury homoseksualnej posiada zatem w Rz 1,26-27 walor uniwersalnego sądu moralnego, nie jest reliktem języka kultycznego, który przestał być dziś obowiązujący.

Rz 1,18-32 to także nie mało znaczący dodatek do myśli Pawła w Rz 1-4, ale pierwszy argument na temat konieczności przyjęcia usprawiedliwienia przychodzącego do ludzkości w Chrystusie. Wskazuje na grzechy ściągające na człowieka nieodwołalny sąd Boży, któremu zapobiec może tylko nawrócenie i wiara w Syna Bożego (Rz 3,22-24). Strategia argumentacji Pawła w tych rozdziałach została już dość dobrze prześwietlona przez komentatorów, w szczególności przez Jeana-Noëla Aletiego¹¹⁰. Sekcja Rz 1,18-32 jest kluczowa dla dotarcia do prawdy na temat usprawiedliwienia całej ludzkości w Chrystusie. Paweł celowo nie wprowadza tu postaci Zbawiciela, która pojawi się dopiero w Rz 3,24. Opiera się na możliwie szerokiej podstawie argumentacyjnej, która ma ukazać jego pogańskim i żydowskim odbiorcom poziom skorumpowania całego świata grzechem i konieczność jednej uniwersalnej drogi usprawiedliwienia dla wszystkich¹¹¹.

W tym kontekście grzechy homoseksualne, wyróżnione w odrębnej sekcji, nie są zwykłym dodatkiem do innych grzechów, ale osobnym i wymownym przykładem zepsucia stworzenia. Z ich napiętnowaniem zgodziłby się oczywiście każdy wierzący Żyd, ze względu na przepisy Tory, szczególnie rozdziały 18 i 20 Księgi Kapłańskiej. Paweł nie jest tu oryginalny, idąc za tradycją hellenistyczną i żydowską, ale w żaden sposób nie osłabia to siły jego argumentacji. Ulega ona nawet wzmocnieniu, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że w Rz 1,18-3,20 apostoł przedstawia sąd Boży jako nieubłagany, nie czyni od niego żadnego wyjątku i radykalnie wskazuje na jedną tylko drogę wyjścia – wiarę w Chrystusa¹¹². Niczym nowym nie jest umieszczenie relacji homoseksualnych pomiędzy innymi grzechami, czynią to autorzy grecko-rzymscy

¹⁰⁷ Schmidt, *Straight & Narrow?*, 64–85; Schreiner, *Romans*, 96–97.

¹⁰⁸ Brooten, *Love Between Women*, 288–294. Podobnie w stosunku do Księgi Kapłańskiej Strecker, „Homosexualität in biblischer Sicht”, 130; Gagnon, *The Bible and Homosexual Practice*, 111–120.

¹⁰⁹ Mueller, *Homosexuality, Scripture, and the Church*, 23–24.

¹¹⁰ Aletti, *God's Justice in Romans*, 61–91.

¹¹¹ Zob. także Longenecker, *The Epistle to the Romans*, 196–199.

¹¹² Kowalski, „Apokaliptyczny gniew Boga”, 240.

i żydowscy. Nie sugeruje to ich małej wagi, ale raczej powiązanie z powszechnym zepsuciem jednostki oraz społeczności, do której one prowadzą. U Platona i u Filona, gdyby przyjąć je za model dominujący, mogłyby doprowadzić do destrukcji struktur społecznych, zaniku cnót i zniszczenia rodziny¹¹³. Odpowiada za to tkwiące w nich hołdowanie przyjemności i odrzucenie Bożych praw. Z powodu swego destrukcyjnego charakteru znalazły się one razem z innymi grzechami w Rz 1,18-32, ilustrując potrzebę zbawienia i odnowy ludzkiego świata¹¹⁴.

3. Konkluzje

Podsumowując, trudno mówić, aby Paweł pojmował relacje homoseksualne swoich czasów w kluczu współczesnych orientacji seksualnych, ale na pewno mógł zetknąć się z takimi, które były trwałe i oparte na obopólnej miłości, a nie tylko na wykorzystywaniu drugiego. Choć pederastia i prostytutka to najpopularniejsze formy homoseksualizmu w starożytności, apostoł w swojej krytyce zawartej w Rz 1,26-27 nie ogranicza się tylko do nich. Ogólne słownictwo, jakiego używa w Rz 1,18-32, oraz kontekst argumentacyjny i religijno-kulturowy wskazują na to, że nie akceptuje on żadnego typu związków homoseksualnych, włączając w to także relacje seksualne między kobietami. Wszystkie one występują przeciw prawu natury, rozumianemu przez Pawła nie jako ograniczona w swym zasięgu norma kulturowa, lecz jako uniwersalne prawo Boże. Określa ono ściśle rozróżnienie między mężczyzną i kobietą stworzonymi na obraz Boży, zdolnymi do przekazywania życia i uzupełniającymi się nawzajem. W swoim rozumieniu natury i prawa naturalnego Paweł odwołuje się do Księgo Rodzaju. Jego wzmianka o relacjach natury homoseksualnej, zawarta w sekcji mówiącej o powszechnym zepsuciu ludzkości i konieczności wspólnej dla całej ludzkości drogi usprawiedliwienia w Chrystusie, nie pozwala z kolei na potraktowanie Rz 1,26-27 jako marginalnego dodatku. Paweł, łącząc grzechy natury homoseksualnej z innymi grzechami wymienionymi w Rz 1,29-31, wskazuje na ich destrukcyjny charakter dla jednostki i społeczności, ponieważ zasadzają się one na odrzuceniu Bożego prawa wpisanego w stworzony świat. W podobny sposób apostoł ujmuje także homoseksualizm w 1 Kor 6,9-10 i 1 Tm 1,9-10, nieco inaczej rozkładając jedynie swoje akcenty. W tekstach tych, również ważnych dla Pawłowej wizji relacji homoseksualnych, znika co prawda uniwersalny ton argumentacji apostoła, która uwzględnia wyraźnie optykę chrześcijańskich wspólnot i ich problemy, ale nie znika uniwersalna wymowa jego argumentów. Ostatecznie, odłączając Rz 1,26-27

¹¹³ Platon, *Leg.* 838E – 839A; Filon, *Abr.* 136.

¹¹⁴ Hays, „Relations Natural and Unnatural”, 191; Himbaza – Schenker – Edart, *The Bible on the Question of Homosexuality*, 99–105.

od 1 Kor 6,9-10 i 1 Tm 1,9-10 ze względu na różny kontekst argumentacyjny i słownictwo, należy jednak czytać je razem dla pełnego oglądu Pawłowego spojrzenia na kwestie męskich i żeńskich relacji homoseksualnych. Lektura taka wraz z płynącymi z niej szerszymi wnioskami zaprezentowana zostanie w kolejnych opracowaniach niniejszego tomu *Verbum Vitae* poświęconego biblijnemu spojrzeniu na relacje homoseksualne¹¹⁵.

Bibliografia

- Aletti, J.-N., *God's Justice in Romans. Keys for Interpretating the Epistle to the Romans* (Subsidia Biblica 37; Rome: Gregorian & Biblical Press 2010).
- Bahnsen, G.L., *Homosexuality. A Biblical View* (Grand Rapids, MI: Baker 1978).
- Bailey, D.S., *Homosexuality and the Western Christian Tradition* (Hamden, CT: Archon Books 1975).
- Bornkamm, G., „The Revelation of God's Wrath (Romans 1–3)”, *Early Christian Experience* (New York: Harper & Row 1969) 47–70.
- Boswell, J., *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality. Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century* (Chicago, IL – London: University of Chicago Press 1980).
- Brooten, B.J., *Love Between Women. Early Christian Responses to Female Homoeroticism* (The Chicago Series on Sexuality, History, and Society; Chicago, IL: University of Chicago Press 1996).
- Byrne, B., *Romans* (Sacra Pagina 6; Collegeville, MN: Liturgical Press 1996).
- Countryman, L.W., *Dirt, Greed, and Sex. Sexual Ethics in the New Testament and Their Implications for Today* (Philadelphia, PA: Fortress 1988).
- Cranfield, C.E.B., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans. I. Introduction and Commentary on Romans I–VIII* (International Critical Commentary; Edinburgh: Clark 2004).
- Davies, M., „New Testament Ethics and Ours: Homosexuality and Sexuality in Romans 1:26–27”, *Biblical Interpretation* 3/3 (1995) 315–331.
- DeYoung, J.B., „The Meaning of ‘Nature’ in Romans 1 and Its Implications for Biblical Proscriptions of Homosexual Behavior”, *Journal of the Evangelical Theological Society* 31/4 (1988) 429–441.
- Dover, K.J., *Greek Homosexuality* (Cambridge, MA: Harvard University Press 1989).
- Dunn, J.D.G., *Romans. I. 1–8* (Word Biblical Commentary 38A; Dallas, TX: Word 1988).
- Eckstein, H.-J., „Denn Gottes Zorn wird von Himmel her offenbar werden’. Exegetische Erwägungen zu Röm 1:18”, *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 78/1–2 (1987) 74–89.

¹¹⁵ Zob. M. Kowalski, „Katalog wad, Dekalog i relacje homoseksualne”, 281–306.

- Fitzmyer, J.A., *Romans. A New Translation with Introduction and Commentary* (Anchor Bible 33; New York: Doubleday 1993).
- Foerster, W. „σεβάζομαι”, *Theological Dictionary of the New Testament* (red. G. Kittel – G. Friedrich – G.W. Bromiley) (Grand Rapids, MI – London: Eerdmans 1971) VII, 172–173.
- Fredrickson, D.E., „Natural and Unnatural Use in Romans 1:24–27. Paul and the Philosophic Critique of Eros”, *Homosexuality, Science, and the “Plain Sense” of Scripture* (red. D.L. Balch) (Grand Rapids, MI: Eerdmans 2000) 197–222.
- Furnish, V.P., *The Moral Teaching of Paul* (Nashville, TN: Abingdon 1979).
- Gagnon, R.A.J., *The Bible and Homosexual Practice* (Nashville, TN: Abingdon 2002).
- Hallett, J.P., „Roman Attitudes toward Sex”, *Civilization of the Ancient Mediterranean. Greece and Rome* (red. M. Grant – R. Kitzinger) (New York: Scribner 1988) II, 1265–1278.
- Halperin, D.M., *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love* (New York: Routledge 1990).
- Hauck, F., „ἀκάθαρτος κτλ.”, *Theological Dictionary of the New Testament* (red. G. Kittel – G. Friedrich – G.W. Bromiley) (Grand Rapids, MI – London: Eerdmans 1965) III, 426–431.
- Hays, R.B., „Relations Natural and Unnatural. A Response to J Boswell’s Exegesis of Rom 1”, *Journal of Religious Ethics* 14/1 (1986) 184–215.
- Himbaza, I. – Schenker, A. – Edart, J.-B., *The Bible on the Question of Homosexuality* (Washington, D.C.: Catholic University of America Press 2012).
- Hyatt, J.P., „View of Man in the Qumran ‘Hodayot’”, *New Testament Studies* 2/4 (1956) 276–284.
- Jeremias, J., „Zu Rm 1:22–32”, *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 45/1–2 (1954) 119–121.
- Jewett, R. – Kotansky, R.D., *Romans. A Commentary on the Book of Romans* (Hermeneia; Minneapolis, MN: Fortress 2007).
- Jones, H.K., *Toward a Christian Understanding of the Homosexual* (New York: Association Press 1966).
- Kalin, E.R., „Romans 1:26–27 and Homosexuality”, *Currents in Theology and Mission* 30/6 (2003) 423–432.
- Kittel, G. – Friedrich, G. – Bromiley, G.W. (red.), *Theological Dictionary of the New Testament* (Grand Rapids, MI – London: Eerdmans 1964–1976) I-X [electronic edition 2000] (= TDNT).
- Klostermann, E., „Die adäquate Vergeltung in Röm 1.22–31”, *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 32 (1933) 1–6.
- Köstenberger, A.J. – Jones, D.W. – Akin, D.L., *God, Marriage, and Family. Rebuilding the Biblical Foundation* (Wheaton, IL: Crossway Books 2004).
- Kowalski, M., „Problem Bożej sprawiedliwości w świetle Listu do Rzymian”, *Verbum Vitae* 26 (2014) 95–126.
- Kowalski, M., „Apokaliptyczny gniew Boga i jego miejsce w Ewangelii Pawła (Rz 1,18-32)”, *Verbum Vitae* 33 (2018) 203–249.
- Kowalski, M., „Honor i wstyd, prawo naturalne oraz Pisma. Podstawy Pawłowej argumentacji na temat żeńskich i męskich relacji homoseksualnych w Rz 1,26-27”, *Verbum Vitae* 39/1 (2021) 223–254.
- Kowalski, M., „Katalogi wad, Dekalog i relacje homoseksualne w 1 Kor 6,9-10 oraz 1 Tm 1,8-10”, *Verbum Vitae* 39/1 (2021) 281–306.

- Lance, H.D., „The Bible and Homosexuality”, *American Baptist Quarterly* 8/2 (1989) 140–151.
- Lichtenberger, H., *Studien zum Menschenbild in Texten der Qumrangemeinde* (Studien zur Umwelt des Neuen Testaments 15; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1980).
- Liddell, H.G. – Scott, R. – Jones, H.S. – McKenzie, R., *A Greek-English Lexicon* (Oxford – New York: Clarendon – Oxford University Press 1996) (= LSJ).
- Long, A.A., „Soul and Body in Stoicism”, *Stoic Studies* (Hellenistic Culture and Society 36; Berkeley, CA: University of California Press 2001) 224–249.
- Longenecker, R.N., *The Epistle to the Romans. A Commentary on the Greek Text* (New International Greek Testament Commentary; Grand Rapids, MI: Eerdmans 2016).
- Lucas, A.J., „Reorienting the Structural Paradigm and Social Significance of Romans 1:18–32”, *Journal of Biblical Literature* 131/1 (2012) 121–141.
- MacNeill, J.J., *The Church and the Homosexual*, wyd. 4 (Boston, MA: Beacon Press 1993).
- Malick, D.E., „The Condemnation of Homosexuality in Romans 1:26–27”, *Bibliotheca Sacra* 150/3 (1993) 327–340.
- Martin, D.B., „Heterosexism and the Interpretation of Romans 1:18–32”, *Biblical Interpretation* 3/3 (1995) 332–355.
- Martin, D.B., *The Corinthian Body* (New Haven, CT: Yale University Press 1995).
- Maston, J., *Divine and Human Agency in Second Temple Judaism and Paul. A Comparative Study* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2/297; Tübingen: Mohr Siebeck 2010).
- Michel, O., *Der Brief an die Römer*, wyd. 4 (Kritisch-exegetischer Kommentar; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1966).
- Miller, J.E., „The Practices of Romans 1:26: Homosexual or Heterosexual?”, *Novum Testamentum* 37/1 (1995) 1–11.
- Moo, D.J., *The Epistle to the Romans* (New International Commentary on the New Testament; Grand Rapids, MI: Eerdmans 1996).
- Mueller, E., *Homosexuality, Scripture, and the Church* (Silver Spring, MD: Biblical Research Institute 2010).
- Myers, D.G. – Scanzoni, L., *What God Has Joined Together? A Christian Case for Gay Marriage* (New York: HarperCollins 2006).
- Nalewaj, A., „«Nie będziesz obcował z mężczyzną, tak jak się obcuje z kobietą. To jest obrzydliwość!» (Kpł 18,22). Teksty biblijne o homoseksualizmie”, *Studia Elbląskie* 14 (2013) 199–212.
- Nissinen, M. – Stjerna, K., *Homoeroticism in the Biblical World. A Historical Perspective* (Minneapolis, MN: Fortress 2002).
- Osiek, C. – Pouya, J., „Constructions of Gender in the Roman Imperial World”, *Understanding the Social World of the New Testament* (red. D. Neufeld – R.E. DeMaris) (London – New York: Routledge 2010) 44–56.
- Popkes, W., „Zum Aufbau und Charakter von Römer 1:18–32”, *New Testament Studies* 28/4 (1982) 490–501.
- Porter, C.L., „Romans 1.18–32. Its Role in the Developing Argument”, *NTS* 40/2 (1994) 210–228.
- Richlin, A., „Not Before Homosexuality. The Materiality of the Cinaedus and the Roman Law against Love between Men”, *Journal of the History of Sexuality* 3 (1993) 523–573.

- Rogers, J., *Jesus, the Bible, and Homosexuality. Explode the Myths, Heal the Church* (Louisville, KY: Westminster John Knox 2009).
- Schmidt, T.E., *Straight & Narrow? Compassion & Clarity in the Homosexuality Debate* (Downers Grove, IL: InterVarsity 1995).
- Schreiner, T.R., *Romans* (Baker Exegetical Commentary on the New Testament 6; Grand Rapids, MI: Baker 1998).
- Schrenk, G., „δικαίωμα”, *Theological Dictionary of the New Testament* (red. G. Kittel – G. Friedrich – G.W. Bromiley) (Grand Rapids, MI – London: Eerdmans 1964) II, 219–223.
- Scroggs, R., *The New Testament and Homosexuality. Contextual Background for Contemporary Debate* (Philadelphia, PA: Fortress 1983).
- Slawik, I. – Slawik, J., „Homoseksualizm problemem Kościoła?”, *Rocznik Teologiczny* 52/1–2 (2010) 9–70.
- Smith, M.D., „Ancient Bisexuality and the Interpretation of Romans 1:26–27”, *Journal of the American Academy of Religion* 64/2 (1996) 223–256.
- Soards, M.L., *Scripture and Homosexuality. Biblical Authority and the Church Today* (Louisville, KY: Westminster John Knox 1995).
- Springett, R.M., *Homosexuality in History and the Scriptures. Some Historical and Biblical Perspectives on Homosexuality* (Washington, D.C.: Biblical Research Institute 1988).
- Stasiak, S., *List do Rzymian. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament 6; Częstochowa: Święty Paweł 2020).
- Stegemann, W., „Paul and the Sexual Mentality of His World”, *Biblical Theology Bulletin* 23/4 (1993) 161–166.
- Stowasser, M., „Homosexualität und Bibel. Exegetische und hermeneutische Überlegungen zu einem schwierigen Thema”, *New Testament Studies* 43/4 (1997) 503–526.
- Strecker, G., „Homosexualität in biblischer Sicht”, *Kerygma und Dogma* 28/2 (1982) 127–141.
- Szczur, P., „Homoseksualność, ale która? O sporze esencjalizm versus konstruktywizm w studiach gejowsko-lesbijskich”, *Źródła Humanistyki Europejskiej* 3 (2010) 191–206.
- Thiselton, A.C., *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text* (New International Greek Testament Commentary; Grand Rapids, MI: Eerdmans – Carlisle: Paternoster 2000).
- Tobin, T.H., „Controversy and Continuity in Romans 1:18–3:20”, *The Catholic Biblical Quarterly* 55/2 (1993) 298–318.
- Via, D.O. – Gagnon, R.A.J., *Homosexuality and the Bible. Two views* (Minneapolis, MN: Fortress 2004).
- Ward, R.B., „Why Unnatural? The Tradition behind Romans 1:26–27”, *The Harvard Theological Review* 90/3 (1997) 263–284.
- White, J.R. – Niell, J.D., *The Same Sex Controversy. Defending and Clarifying the Bible's Message about Homosexuality* (Grand Rapids, MI: Baker 2002).
- Wibbing, S., *Die Tugend- und Lasterkataloge im Neuen Testament und ihre Traditionsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der Qumran-Texte* (Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 25; Berlin: Töpelmann 1959).
- Williams, C.A., *Roman Homosexuality*, wyd. 2 (New York – Oxford: Oxford University Press 2010).

- Wink, W., „Homosexuality and the Bible”, *Homosexuality and Christian Faith. Questions of Conscience for the Churches* (red. W. Wink) (Minneapolis, MN: Fortress 1999) 33–49.
- Winkler, J.J., *The Constraints of Desire. The Anthropology of Sex and Gender in Ancient Greece* (New York: Routledge 1990).
- Wold, D.J., *Out of Order. Homosexuality in the Bible and the Ancient Near East* (Grand Rapids, MI: Baker 1998).
- Woods, R., *Another Kind of Love. Homosexuality and Spirituality* (Chicago, IL: Thomas More 1977).
- Wright, D.F., „Homosexuals or Prostitutes? The Meaning of ἀρσενοκοῖται (1 Cor. 6:9, 1 Tim. 1:10)”, *Vigiliae Christianae* 38/2 (1984) 125–153.
- Wuellner, W., „Paul’s Rhetoric of Argumentation in Romans. An Alternative to the Donfried-Karris Debate”, *The Catholic Biblical Quarterly* 38 (1976) 330–351.